

25.5.2016

Dnro 2540/4/15

Ratkaisija: Oikeusasiamies Petri Jääskeläinen

Esittelijä: Esittelijäneuvos Kaija Tanttinen-Laakkonen

POTILAAN ITSEMÄÄRÄÄMISOIKEUS

1 TIEDUSTELU

Kantelija tiedusteli kirjeessään potilaan itsemääräämisoikeutta tilanteessa, jossa ALS-tautia sairastava potilas on halunnut, että hänelle juotetaan sakeuttamatonta nestettä aspiraatiosta huolimatta.

Kantelijan kertoman mukaan kysymyksessä on terveyskeskuksen vuodeosastolla pitkäaikaishoidossa oleva, ALS-tautia sairastava henkilö, jonka sairaus on ”vaikeassa vaiheessa”. Potilaalla on hoitotahto, jonka mukaan hän ei halua PEG-ravitsemusta, suonensisäisiä hoitoja eikä hengityksen tukemista. Hänelle on tehty DNR-päätös. Potilaan nieleminen on vaikeutunut ja aspiraation merkkejä on jatkuvasti. Aspiraation vuoksi nesteet sakeutetaan, ja potilas ruokailee pieniä määriä sosemaista ruokaa, lisäravinteita ja nesteitä. Potilas on ilmaissut toiveensa, että nesteitä ei sakeutettaisi. Hän on kertonut hyväksyvänsä mahdollisena seurauksena sen, että hän saa keuhkokuumeen, jos hän aspiroi nesteen.

Potilasta hoitavana lääkärinä kantelija kertoi ohjeistaneensa hoitohenkilökuntaa siten, että potilaalle annettavat nesteet tulee sakeuttaa, koska muutoin potilas aspiroi huomattavasti. Kantelijan käsityksen mukaan potilaan juottaminen on hoitotoimenpide, eikä potilaalle todennäköisesti haittaa tai vammaa aiheuttavaan hoitoa tule toteuttaa, vaikka hän niin haluaa. Potilaalla on oikeus kieltäytyä hoidosta ja myös sakeutettujen nesteiden ottamisesta, ja nämä asiat on käyty hänen kanssaan läpi.

Kantelijan kertoman mukaan potilaan puoliso on lähiomaisena ja henkilökohtaisena avustajana antanut potilaalle nesteitä ilman sakeutusaineita, koska potilas on niin halunnut.

Kantelija tiedusteli, voidaanko hoitohenkilökuntaa velvoittaa antamaan nesteitä aspiraatiosta huolimatta vai voiko tästä kieltäytyä. Kantelija kertoi, että potilaan vointi voi ”toimenpiteessä” muuttua nopeastikin ja aspiraatiosta voi seurata potilaan tukehtuminen.

2 SELVITYS

Kantelukirjoituksen johdosta Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirasto (Valvira) antoi pyytämäni lausunnon 6.7.2015.

3.1

Keskeiset oikeusohjeet

Potilaan asemasta ja oikeuksista annetun lain (785/1992, potilaslaki) 3 §:n mukaan potilaalla on oikeus hänen terveydentilansa edellyttämään laadultaan hyvään terveyden- ja sairaanhoitoon. Hänen hoitonsa on järjestettävä ja häntä on kohdeltava siten, ettei hänen ihmisarvoaan loukata sekä että hänen vakaumustaan ja hänen yksityisyyttään kunnioitetaan.

Potilaslain 5 §:n mukaan potilaalle on annettava selvitys hänen terveydentilastaan, hoidon merkityksestä, eri hoitovaihtoehdoista ja niiden vaikutuksista sekä muista häneen hoitoonsa liittyvistä seikoista, joilla on merkitystä päätettäessä hänen hoitamisestaan.

Potilaslain 6 §:n 1 momentin mukaan potilasta on hoidettava yhteisymmärryksessä hänen kanssaan. Jos hän kieltäytyy hoidosta tai hoitotoimenpiteestä, häntä on mahdollisuuksien mukaan hoidettava yhteisymmärryksessä hänen kanssaan muulla lääketieteellisesti hyväksyttävällä tavalla.

Potilaslain 12 §:n mukaan terveydenhuollon ammattihenkilön tulee merkitä potilasasiakirjoihin potilaan hoidon järjestämisen, suunnittelun, toteuttamisen ja seurannan turvaamiseksi tarpeelliset tiedot.

Potilasasiakirjoista annetun sosiaali- ja terveysministeriön asetuksen (298/2009, potilasasiakirja-asetus) 7 §:n mukaan potilasasiakirjoihin tulee merkitä potilaan hoidon järjestämisen, suunnittelun, toteuttamisen ja seurannan turvaamiseksi tarpeelliset sekä laajuudeltaan riittävät tiedot.

Potilasasiakirja-asetuksen 18 §:n mukaan potilasasiakirjoihin tulee tehdä merkinnät potilaan asemasta ja oikeuksista annetun lain 5 §:ssä tarkoitetun potilaan hoitoon liittyviä seikkoja koskevan selvityksen antamisesta. Jos selvitystä ei ole annettu, peruste siihen tulee merkitä potilasasiakirjoihin (2 mom.).

Jos potilas kieltäytyy tutkimuksesta tai hoidosta, kieltäytymisestä tulee tehdä luotettavalla tavalla vahvistettu merkintä potilasasiakirjoihin (3 mom.).

Jos potilas haluaa ilmaista hoitoa koskevan vakaan tahtonsa tulevaisuuden varalle, tästä tulee tehdä selkeä, potilaan itsensä varmentama merkintä potilasasiakirjoihin tai liittää niihin erillinen potilaan tahdon ilmaiseva asiakirja. Potilasasiakirjoihin tulee lisäksi tehdä merkinnät siitä, että potilaalle on annettu riittävä selvitys hänen tahtonsa noudattamisen vaikutuksista (4 mom.).

Terveydenhuollon ammattihenkilöistä annetun lain (559/1994, ammattihenkilölaki) 15 §:n mukaan terveydenhuollon ammattihenkilön ammattitoiminnan päämääränä on terveyden ylläpitäminen ja edistäminen, sairauksien ehkäiseminen sekä sairaiden parantaminen ja heidän kärsimystensä lievittäminen. Ammattitoiminnassaan terveydenhuollon ammattihenkilön tulee tasapuolisesti ottaa huomioon ammattitoiminnasta potilaalle koituvat hyödyt ja sen mahdolliset haitat ja hänellä on velvollisuus ottaa huomioon, mitä potilaan oikeuksista säädetään.

Ammattihenkilölain 22 §:n mukaan laillistettu lääkäri päättää potilaan lääketieteellisestä tutkimuksesta, taudinmäärityksestä ja siihen liittyvästä hoidosta.

3.2

Valviran lausunto

Valvira toteaa, että ammattihenkilölain 22 §:n mukaan lääkäri määrää muun ohella potilaan hoidosta. Hoitohenkilökunnan tehtäviin kuuluu toteuttaa lääkärin määräämä hoito. Valvira ei voi ottaa kantaa yksittäisessä tapauksessa tehtäviin hoitoratkaisuihin.

Valvira toteaa, että itsemääräämisoikeus tarkoittaa potilaan oikeutta osallistua itseään koskevaan päätöksentekoon. Potilaalla on oikeus tehdä myös päätöksiä, jotka voivat vahingoittaa hänen omaa terveyttään tai henkeään, ja hänellä on oikeus kieltäytyä hänelle suunnitellusta tai jo aloitetusta hoidosta. Valviran mukaan omasta hoidostaan päättämään kykenevän potilaan hoitoon osallistuvien terveydenhuollon ammattihenkilöiden on kunnioitettava päätöksentekoon kykenevän potilaan omia päätöksiä.

Valvira toteaa sille toimitetuista asiakirjoista käyvän ilmi, että potilaan kanssa on ”käyty asia läpi”, hän ymmärtää asian eikä halua aspiraation mahdollisesti aiheuttaman keuhkokuumeen hoitamista. Potilaalle on myös tehty DNR-päätös. Tältä osin Valvira toteaa, että tärkeää on myös selvittää potilaan kanssa mahdollinen aspiraatiotilanne ja sen vaatimat toimenpiteet ja potilaan tahto näissä tilanteissa.

Valvira korostaa sitä, että potilasasiakirjoihin tulee tehdä potilasasiakirja-asetuksen 18 §:n 2 ja 4 momentissa edellytetyt merkinnät potilaslain 5 §:ssä tarkoitetusta potilaan hoitoon liittyviä seikkoja koskevan selvityksen antamisesta potilaalle ja merkinnät siitä, että potilaalle on annettu riittävä selvitys hänen tahtonsa noudattamisen vaikutuksista.

3.3

Kannanotto

Potilaslain 6 §:n 1 momentin mukainen potilaan itsemääräämisoikeus tarkoittaa sitä, että hoidon luvallisuus edellyttää potilaan suostumusta. Potilaalla on oikeus kieltäytyä kaikesta hänelle suunnitellusta tai jo aloitetusta hoidosta (HE 185/1991).

Ammattihenkilölain 15 §:n mukaan terveydenhuollon ammattihenkilön ammattitoiminnan päämääränä on sairaiden parantaminen ja heidän kärsimystensä lievittäminen. Potilaslain 3 §:n mukaan potilaalla on oikeus hänen terveydentilansa edellyttämään laadultaan hyvään terveyden- ja sairaanhoitoon. Potilaalle annettavan hoidon tulee perustua lääketieteellisesti hyväksyttäviin perusteisiin. Tämä tarkoittaa sitä, että potilaalla ei ole oikeutta saada mitä tahansa haluamaansa hoitoa, vaan hänelle annettavan hoidon tulee olla lääketieteellisesti perusteltua. Kirjoituksenne mukaan potilaan juottaminen on hoitotoimenpide.

Oikeusasiamies ei voi etukäteen ottaa kantaa yksittäisessä tapauksessa tehtäviin hoitoratkaisuihin. Ammattihenkilölain 22 §:n mukaan laillistettu lääkäri päättää potilaan taudinmääritykseen liittyvästä hoidosta. Kantelun kaltaisessa tilanteessa on otettava muun muassa huomioon, kuinka kategorisesti potilas on ilmoittanut tahtonsa, kuinka suuri aspiraatoriski kyseisellä potilaalla kulloinkin on ja muut hoitoon liittyvät seikat.

Valviran tavoin korostan tässä yhteydessä potilaan tiedonsaantioikeuden tärkeyttä. Korostan niin ikään velvollisuutta laatia potilasasiakirjoihin potilaan tiedonsaantia ja hoitoon liittyviä kannanottoja koskevat merkinnät.